

TALABA YOSHLARNING ILMYI-TADQIQOT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH TENDENSIYALARI

Mirzoyeva M. A.,

*Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat
tibbiyot instituti*

Annotatsiya: Maqolada talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati ularning kasbiy rivojlanishi omili sifatidagi ahamiyati dolzarblashtiriladi. Oliy o'quv yurtlarida talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etishning bugungi holati O'zbekiston Respublikasi va Buxoro shahri misolida tahlil qilingan. Zamonaviy sharoitda talaba yoshlarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish tendentsiyalari, shakllari va usullari aniqlangan.

Kalit so'zlar: modernizatsiya, ilmiy-texnik elita, talabalarning fan reytingi, tadqiqot ishi, talabalarning ilmiy faoliyati, kasbiy kompetentsiya, bo'lajak mutaxassis.

Zamonaviy o'zbek ta'limini modernizatsiya qilish jarayonini ta'lim muassasalarini bo'lajak mutaxassislarni ijodiy rivojlantirish uchun sharoit yaratish va izlash tizimi kabi tarkibiy qismlarsiz tasavvur qilish qiyin. Talaba-yoshlar orasidan kelajak ilmiy-texnik elitani shakllantirish eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy vazifa va mamlakatni izchil rivojlantirish shartidir. Buning uchun fan va texnika sohasida iqtidorli yoshlarni izlash, rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashning samarali milliy tizimlarini yaratish zarur. Mamlakatimiz oliy o'quv yurtlarida iqtidorli yoshlarni ilmiy-texnik faoliyatning hududiy infratuzilmasida birlashtirishga ko'maklashuvchi ilmiy-ijodiy faoliyatni tashkil etish tizimini rivojlantirishga qaratilgan loyihalar samarali deb e'tirof etilishi lozim.

Oliy ta'lim yo'nalishlari bo'yicha bakalavrlarni tayyorlash jarayonining dolzarb muamolaridan biri ilmiy-tadqiqot ishlari bo'lib, uni tashkil etish va amalga oshirish uchun turli xil auditoriya va auditoriyadan tashqari an'anaviy faoliyat shakllari ommalashgan.

Jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining hozirgi bosqichida shaxs kamoloti maqsadlariga tub o'zgarishlar kiritildi, bu esa ko'p jihatdan faoliyatning ko'plab sohalarida yangi kategoriyalar, uslubiy yondashuvlar va maqsadlarning paydo bo'lishiga olib keldi. Yangi siyosat, yangicha fikrlash, yangi ta'lim paradigmasi kabi tushunchalar mustahkam ildiz otgan. Oliy pedagogik ta'lim, xususan, uning kasbiy-metodik bloki yosh avlodga bevosita ta'sir ko'rsatadigan mutaxassislar tayyorlashning integratsiyalashgan sohasi sifatida yuqoridagi tendentsiyalardan chetda qola olmaydi. Shunday ekan, *oliy o'quv yurtlarida biologiyani o'qitishning yangi metodikasi kerakmi* degan savolni qo'yish o'rinlidir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha bo‘lgan davrda rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son qarori, kasbiy mahorat darajasi va sifatini izchil oshirish maqsadida eng yangi pedagogik texnologiyalar va o‘qitish uslublarini keng qo‘llash, oliy ta’limning o‘quv rejalari va dasturlari, o‘qituvchilar tarkibi, ilmiy va o‘quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy shakllarini sifat jihatidan yangilash va joriy etishga asoslangan ta’lim jarayonini tashkil etishga qaratilgan.

Hozirgi kunda oliy ta’limning eng muhim tarbiyaviy vazifasi – yangi axborot-pedagogik texnologiyalar davri talablariga munosib javob beradigan shaxsni tayyorlash bo‘lib, uning eng muhim vazifasi axborotni izlash, o‘zlashtirish, tahlil qilish, qayta ishlash va tizimlashtirishdir. Ta’lim tizimiga kirib borgan holda, o‘quv jarayonining faol tarkibiy qismiga aylangan va didaktikaning an’anaviy tamoyillarini o‘zgartirib, o‘qitishning tashkil etilishi, shakllari va usullari tuzilmani o‘zgartiradigan zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari talabalarning tizimli tafakkurini shakllantirish muammosini hal qilishda tubdan yangi yondashuvni ochib beradi.

Biologiya fani o‘quvchilarni integrativ, umumiy ilmiy g‘oyalar, tushunchalar, yondashuvlar, metodlar bilan tanishtiruvchi, bitiruvchilarning tafakkur asoslarini sifat jihatidan o‘zgartira oladigan, zarur ma’lumotlarni ilmiy asoslangan integratsiyalashuviga yo‘naltirilgan g‘oyalar va tarbiyaviy imkoniyatlarning dirijyoriga aylanishi mumkin. Biologiya tabiatshunoslik siklining akademik intizomi sifatida fanning eng muhim maqsadi sifatida talabalarning dunyoning yaxlit manzarasi haqidagi tushunchalarini yaratishga yordam beradigan tizimli fikrlashni shakllantirishni hosil qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlarida biologiya o‘qitish amaliyotining ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili bilan to‘ldirilgan zamonaviy manzarasi bizni izchillik nafaqat talabalar o‘qitish va tafakkurining ajralmas mulki bo‘lishi kerak degan xulosaga, shu jumladan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash jarayonida ham mavjud bo‘lishiga olib keladi.

J. O. Konorning “Tizimli tafakkur” fundamental tadqiqotida bu tushuncha asosiy e’tibor qismlar o‘rtasidagi munosabatlarga qaratiladigan, o‘zaro ta’siri maqsadli yaxlitlikni tashkil etuvchi fikrlash tarzi sifatida ta’riflanadi.

Tizimli tafakkur - ob’ektlar va hodisalarni ularning o‘zaro bog‘liqligini hisobga olgan holda yaxlit idrok etish bilan tavsiflangan tafakkur turi. Tizimli fikrlash bilimlarning o‘sib borayotgan oqimida harakat qilish imkonini beradi, bilimlarni tizimli tanlash va ularni yangi tadqiqot mavzusi va ularni hal qilish usuli bilan muammolarni hal qilish uchun indikativ asosni shakllantirish uchun integratsiya qilish imkonini beradi. Tizimli yondashuv mavzuni, tadqiqot dasturini, u haqidagi bilimlarning tuzilishini, ularning o‘zaro bog‘liqlik tamoyilini, mavzudagi kognitiv harakat mantiqini, nazariy tasavvurni qurish usulini ajratib ko‘rsatish usulini o‘zgartiradi.

Shuni esda tutish kerakki, o'tmishning ko'plab buyuk didaktiklari va faylasuflari (Aflotun, Aristotel, Ya.A.Komenskiy, I.G.Pestalozsi, Desterveg, K.D.) ta'kidlaganidek, ularni berish yoki etkazish mumkin emas. Nimanidir o'rganmoqchi bo'lgan kishi bunga o'z faoliyati, o'z kuchi, o'z mehnati bilan erishishi kerak.

So'nggi o'n yillikdagi didaktik tadqiqotlarning eng muhim natijasi - bu kasbiy oliy ta'limni passiv, reproduktiv shakllar va o'qitish usullaridan faol va samarali usullarga o'tishning nazariy asosi bo'lgan talabalarning kognitiv faoliyatini boshqarish tizimi sifatida tushunishdir. Shu munosabat bilan o'qituvchining o'quv faoliyati mazmuni va talabalarning ta'lim faoliyati mazmunini aniqlash va o'zaro bog'lash, ta'lim va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash va intellektni, uning yuqori kognitiv funktsiyalarini - fikrlash va tasavvurni rivojlantirish modellarini ishlab chiqish dolzarbdir.

Biologik o'quv fanlari tsikliga kelsak, bu muammolarni hal qilish so'nggi o'n yilliklarda to'plangan bir qator kamchiliklar va qarama-qarshiliklarni bartaraf etish zarurati bilan bog'liq. Masalan, umumta'lim maktablari va oliy o'quv yurtlarida biologiya (xususan, uning asosiy, tayanch fani – genetika) fanini o'qitishning hozirgi holatini tahlil qilish muhokama qilinayotgan ta'lim sohasidagi quyidagi kamchiliklarni qayd etish imkonini beradi:

- bugungi kunda maktab va oliy o'quv yurtlari biologiya ta'limi sohasida genetika bo'yicha bilimlar tizimining diskretligini bartaraf etishga qaratilgan samarali didaktik usullarni ishlab chiqishga yetarlicha e'tibor berilmayapti;
- an'anaviy bilimlar paradigmasi sharoitida genetika bo'yicha keyingi kasbiy tayyorgarlik uchun zarur bo'lgan bilimlar tizimining shakllanish darajasini ta'minlash amalda mumkin emas;
- genetika kursi bilan umumiy kasbiy, shuningdek, maxsus fanlar o'rtasidagi bog'liqliklarni tahlil qilishga yetarlicha e'tibor bermaslik bo'lajak biologlarning biologik madaniyati va kasbiy malakasini shakllantirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;
- bugungi kunda faoliyat ko'rsatayotgan biologik kontinuum paradigmasida o'quvchilarning genetika bo'yicha adekvat bilimlar tizimini shakllantirishga va o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradigan aqliy harakatlarning rivojlanishi etarli darajada emas.

Yuqoridagilarni Buxoro shahridagi bir qator oliy o'quv yurtlari talabalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar natijalari ham tasdiqlaydi. Shunday qilib, masalan, biz o'quvchilarning turli xil sinfdan tashqari mashg'ulotlarga bo'lgan xohishlarining umumiy tarkibida tadqiqot faoliyatida ishtirok etishga bo'lgan qiziqishlarini shakllantirishni aniqladik.

So'rov natijalariga ko'ra, tadqiqot ishlariga qiziqish ko'rsatkichi faqat oltinchi o'rinni egalladi (7,9%).

Ko'pgina talabalar uchun sinfdan tashqari mashg'ulotlar reytingida tadqiqot faoliyati aniq shaxsiy ahamiyatga ega emas degan xulosaga kelish oson.

Talabalarni ilmiy-pedagogik xamda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish orqali kasbiyijodiy tayyorgarlik darajasini ko'tarish, ularni ilmiy-tadqiqotlarga jalb etish tizimini takomillashtirish, mavjud ilmiy maktablar va ilmiy markazlarni qo'llab-quvvatlash va ta'lim jarayoniga daxldorlik borasida mazmunan rivojlantirish, o'quv jarayonida nazariy, empirik ilmiy-tadqiqot modellaridan keng foydalanish mexanizmlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. Абрамова З.В. Задачи по генетике для программированного обучения и контроля с использованием машин УКМ-5. 4.1. Генетический анализ наследования признаков при моно- и полигибридном скрещивании. Л., 1973. - 52 с.
2. Абрамова З.В. Генетика. Программированное обучение. М., 1985. - 287 с.
3. Мирзоева, М. А. (2022). Компоненты Профессиональной Компетентности. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY*, 3(12), 228-234.
4. Мирзоева, М. А. (2021). СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ПРОФЕССИОНАЛУ. *Журнал естественных наук*, 1(1).
5. Mirzoeva, M. (2022). IMPROVING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. *Science and Innovation*, 1(4), 293-296.
6. Mirzoeva, M. (2022). ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. *Science and innovation*, 1(B4), 293-297.
7. Mirzoeva, M. A. (2023). Methods for the Systematic Formation of Biology Teachers as Specialists. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(2), 131-134.
8. Akhtamovna, M. M. (2023). Digitalization–Development. *Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal*, 2(2), 128-130.
9. Mirzoeva, M. A. (2023). CORRECT FORMATION OF SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY OF STUDENTS. *Open Access Repository*, 4(3), 722-729.
10. Мирзоева, М. А. (2022). ПОВЫШЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. *Журнал естественных наук*, 1(2 (7)), 318-321.
11. Мирзоева, М. А. (2021). ЦИФРОВИЗАЦИЯ-РАЗВИТИЯ. *Журнал естественных наук*, 1(1).